

Prof. Dr. A. J. Bindenga

Het ruime winstbegrip van Brezet

Inleiding

In 1947 werd Dr. J. C. Brezet aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool in Rotterdam benoemd tot lector in de bedrijfshuishoudkunde, in 1984 ging hij met emeritaat. Bijna 40 jaar lang hebben generaties studenten zijn colleges gevolgd en hun kennis betreffende het leerstuk uit de bedrijfs-economie dat wel met kostencalculatievraagstukken en winstbepaling wordt aangeduid, bij hem vergaard.

Brezet heeft geruime tijd rondgelopen met het idee te promoveren. Na zijn afscheid van de universiteit is dit tenslotte geschied aan de Rijksuniversiteit in Leiden op 14 april 1986¹. Promotores waren een collega en een leerling, te weten Eizenga (voorheen lector in Rotterdam, thans hoogleraar te Leiden) en Van Hoepen (hoogleraar in Rotterdam). De redactie van dit maandblad meende terecht dat aan deze gebeurtenis aandacht moest worden geschonken en ik ben dan ook gaarne ingegaan op het verzoek een beschouwing te schrijven over het 'fenomeen' Brezet. Het proefschrift afdoen met een vlakke boekbespreking, leek mij in dit kader niet op zijn plaats. Het bespreken van zijn ideeën in de vorm van een afgerond artikel doet tenminste enig recht aan de verdiensten van een markante figuur uit de Nederlandse bedrijfseconomie.

Het is overigens niet in de geest van Brezet over zijn boek op een overdreven vriendelijke manier te filosoferen. Ik mag mij daarom bij voorbaat verontschuldigen voor kritische opmerkingen aan het adres van een 'eminence grise', bij wie ook ik de beginselen van het vak heb geleerd. Ik hoop dat Brezet van mening zal zijn dat de wetenschap met kritiek meer is gediend dan met vleierij.

Het hiernavolgende is als volgt ingedeeld. Na een korte bespreking van de algemene opzet van de dissertatie, wordt ingegaan op een gedeelte van de inhoud van enkele hoofdstukken. Daarna zal ik enige thema's die de discussie in de Nederlandse bedrijfseconomie al jarenlang beheersen, aan de orde stellen. Op grond hiervan zal ik proberen het belang van Brezets bijdrage aan de Nederlandse bedrijfseconomie samen te vatten en te evalueren.

1 Algemene opzet van het boek van Brezet

Het *centrale* element van het boek is de opvatting dat het bepalen van de resultaten van een onderneming in feite een keuzevraagstuk is. Het idee van Brezet is, dat periodiek een vermogenscomplex op een bepaalde manier in geld kan worden uitgedrukt. De stijging of daling ten opzichte van een voorgaande periode kan winst of verlies zijn, maar dit is afhankelijk van een keuze die gemaakt moet worden tussen winst en kapitaalhandhaving. *Dit leidt er toe dat geen resultaat bepaald kan worden zonder handhavingscriterium.* De dissertatie kan daarom worden beschouwd als een grondige vastlegging van het 'ruime' winstbegrip, dat wil zeggen een winstbegrip waarbinnen op verschillende wijzen resultaten kunnen worden vastgesteld, afhankelijk van het gekozen handhavingscriterium. Een dergelijk begrip is van de zijde van Rotterdamse bedrijfseconomen bij diverse gelegenheden verdedigd. Het meest bekend is eigenlijk het preadvies van Burgert uit 1967 geworden ('Bedrijfseconomisch aanvaardbare grondslagen voor de gepubliceerde jaarrekening'), maar ook anderen zoals Bulte, Krens, R. Slot en Traas brachten een en ander naar buiten in referaten, boeken en artikelen. Tot nu toe ontbrak echter een compleet overzichtswerk over resultatenbepaling op deze grondslag. Het zonder overdrijving als magistraal aan te duiden boekwerk van Brezet voorziet hierin en geeft tevens een vrijwel volledig beeld van de bestaande winstbepalingssystemen in hun onderlinge samenhang.

Voor een dergelijk boek zijn vele bladzijden nodig, vooral indien men de verschillende systemen wil toelichten met cijfervoorbeelden, zoals de methode van Brezet is. Het proefschrift omvat ruim 800 pagina's, terwijl bijvoorbeeld Limpergs verzamelde werken 'slechts' 350 pagina's uiteenzettingen bevatten over de leer van de winstbepaling, inclusief het leerstuk over de 'waarde'. Limperg placht echter geen sommetjes te maken!

Het boek is ingedeeld in drie delen, waarvan het laatste de meerderheid van de tekst in beslag neemt.

Het *eerste* deel bevat beschouwingen over de inhoud van het winstbegrip en is van vrij fundamentele aard. Er wordt niet ingegaan op allerlei deelproblemen, waarmee de verslaggeving te kampen heeft. Het gaat uitsluitend om het winstbegrip. Bij bestudering van dit deel valt het op dat Brezet de mening is toegedaan dat winstbepaling door middel van het opstellen van een resultatenrekening en door vermogensvergelijking tot dezelfde uitkomst moet leiden. Dit heeft mede tot gevolg dat in het boek er vanuit wordt gegaan dat in de jaarrekening een resultaat en een vermogen worden gepresenteerd. Op dit aspect komen wij nog terug.

Het uit vier hoofdstukken bestaande eerste deel gaat uitvoerig in op de toepasbaarheid van het micro-economische winstbegrip en het Angelsaksische 'economic concept of profit'. Vanwege het *ex-ante* karakter blijkt deze toepasbaarheid gering. De bedrijfseconomische winstbepaling, gebaseerd op handhavingsdoelstellingen voldoet beter. Reeds hier komt naar voren dat er in principe drie vormen van handhaving zijn (nominalisme, substantialisme en koopkrachthandhaving). Vele jaarverslagen worden ten tonele gevoerd om de diversiteit te demonstreren in de systemen van winstbepaling.

In het *tweede* deel wordt ingegaan op 'volgtijdige' winsttoerekening, dat wil zeggen het toerekenen van de resultaten aan opeenvolgende perioden. Dat hierbij met name een uitgebreide behandeling van het realisatiebeginsel niet kan ontbreken, is de ingewijde lezer duidelijk. De beschouwingen in dit deel vangen echter aan met een behandeling van Schmalenbachs dynamische balanstheorie, die Brezet meent te kunnen uitbreiden tot waarderingsstelsels die zich niet baseren op historische uitgaafprijzen. Ook wordt winstbepaling op basis van variabele kostencalculatie behandeld.

In het *derde* en, zoals reeds gememoreerd, omvangrijkste deel worden uitputtend de te onderscheiden winstbepalingsstelsels behandeld, ingedeeld in drie hoofdgroepen: nominalistische en substantialistische stelsels en koopkrachthandhavingsstelsels. Het uitgangspunt van de behandeling is het 'mengkarakter' van bedrijfseconomische winstbepalingsstelsels, namelijk dat voor het berekenen van winst 'waarden' nodig is, alsmede 'kapitaalhandhaving bij de winstbepaling'. Waarden kan op diverse manieren geschieden en is eigenlijk te omschrijven als op een bepaalde manier in geld uitdrukken. Als men, zoals Brezet, meent dat winst door vermogensvergelijking kan worden bepaald, heeft men echter aan waarden niet genoeg.

Ten behoeve van de oplossing van de winstberekening is een keuze van de toe te passen kapitaalhandhaving nodig.

Van de verschillende winstbepalingsstelsels, zowel op basis van historische uitgaafprijzen, actuele prijzen alsmede prijsindexatiestelsels worden eerst de *nominalistische* elementen besproken. Het blijkt dat veel als substantialistisch beschouwde stelsels toch nominalistische trekken vertonen. Men zou denken dat uiteindelijk alleen het vervangingswaardestelsel met volledige toepassing van herwaarderingsrekeningen geen nominalistische aspecten zou vertonen. Brezet ontzenuwt ook deze stelling door erop te wijzen dat substantiehandhaving voor monetaire activa en passiva in dit traditionele vervangingswaardestelsel ontbreekt.

Vervolgens komen de *substantialistische* elementen van winstbepalingsstelsels aan de orde. In dit onderdeel van het boek ontbreken de voor vele bedrijfseconomen bekende uiteenzettingen van Brezet over economische vervanging vanzelfsprekend niet. Bij de bespreking van de substantialistische elementen komen in belangrijke mate weer dezelfde stelsels aan de orde die de revue passeerden bij de behandeling van de nominalistische elementen. Dit laatste geschiedt ook bij het overzicht van *koopkrachthandhavingselementen* bij winstbepalingsstelsels. Doordat dezelfde stelsels soms drie keer worden gereleveerd, raakt de lezer het spoor wat bijster in dit derde deel, vooral door de, weliswaar eenvoudige, maar toch vele cijfervoorbeelden. Door de samenvatting aan het eind van het derde deel wordt de lezer echter weer op het rechte spoor gezet door de verschillende overzichten die worden gegeven.

Voor dit derde deel overtreft alles wat in leerboeken en monografieën over winstbepalingsstelsels is geschreven. De in de praktijk werkzame bedrijfseconoom zal zijn kennis kunnen opfrissen door deze 500 pagina's door te worstelen. De docent kan vele ideeën opdoen bij zijn onderwijs aan

allerlei mogelijke instellingen waar bedrijfseconomie wordt gegeven. De wetenschapper tenslotte zal zijn bewondering niet kunnen onderdrukken voor de systematische wijze waarop de verschillende elementen die aan winstbepalingsstelsels kunnen worden onderscheiden, worden behandeld.

2 Een greep uit de inhoud van enkele hoofdstukken

Het is een bijna onmogelijke taak de inhoud van de dissertatie samen te vatten. De omvang van deze beschouwing laat dit ook niet toe. Ik doe daarom maar een keuze die echter zodanig van samenstelling is te achten, dat de lezer tenminste enig idee krijgt van de diepgang van dit werk, en van zijn wijze van behandeling.

Ik zal in de eerste plaats ter illustratie daarvan aangeven op welke wijze Brezet *winstbepalingsstelsels* bespreekt. Eerst stelt hij dat bij bedrijfseconomen de volgende vooroordelen leven:

- waardering op historische uitgaafprijs gaat gepaard met nominalistische kapitaalhandhaving;
- waardering op basis van vervangingswaarde gaat gepaard met substantialistische kapitaalhandhaving;
- algemene prijsindexatie gaat gepaard met winstbepaling op basis van algemene koopkrachthandhaving.

Daarna merkt hij op dat deze verbanden tussen waardering en kapitaalhandhaving slechts gelden voor transactiewinstbepaling en niet voor de bepaling van de periodewinst. De relaties liggen volgens Brezet veel ingewikkelder en vervolgens schrijft hij bijna 500 pagina's over deze gecompliceerde relaties. Hierin komen *nominalistische* elementen aan de orde van maar liefst 18(!) stelsels:

- het historische uitgaafprijsstelsel in het algemeen, waarbij wordt aangetoond dat winstbepaling op deze basis een bont geheel kan zijn van nominalistische en substantialistische elementen;
- het fifo-aanschaffingsprijsstelsel, dat te zamen met het realisatiebegin-sel leidt tot een 'relatief' substantialisme;
- het minimum-waarderingsstelsel;
- individueel lifo;
- collectief lifo;
- ijzeren voorraadstelsel;
- historisch uitgaafprijsstelsel, toegepast op duurzame produktiemiddelen;
- historisch uitgaafprijsstelsel, toegepast op monetair actief en passief;
- vervangingswaardestelsel in het algemeen;
- minimumwaarderingsstelsel in het kader van vervangingswaarde;
- ijzeren voorraadstelsel met waardering van manco en/of surplus op basis van vervangingswaarde;
- fifo-aanschaffingsprijsstelsel;
- vervangingswaardestelsels zonder herwaardering (Edwards & Bell!);
- vervangingswaardestelsels met partiële toepassing van herwaarderingsrekeningen (financieringscorrectie!);

- vervangingswaardestelsels met volledige toepassing van herwaarderingsrekeningen;
- winstbepaling op basis van algemene koopkrachthandhaving;
- winstbepaling op basis van voor geldwaardeverandering gecorrigeerde aanschafprijzen;
- vervangingswaarde-waardering met algemene koopkrachthandhaving bij de winstbepaling.

Wanneer vervolgens de *substantialistische* elementen worden besproken, worden bij deze 18 stelsels nog een aantal varianten extra onderscheiden, zoals de *lifo-dollar-value-methode*. *Koopkrachthandhavingselementen* zijn slechts verbonden aan vervangingswaardestelsels en prijsindexatiestelsels, zodat het aantal besproken stelsels in dit kader wat minder is. Toch worden weer wat extra varianten in de beschouwingen betrokken zoals het stelsel Hofstra en de diverse Philips-methoden.

Men kan zich voorstellen dat een dergelijke bespreking van winstbepalingsstelsels (waarbij de gegeven cijfervoorbeelden, toelichtingen en commentaar op zichzelf zo duidelijk zijn) bij de lezer nauwelijks behoefte oproept aan nadere informatie.

Een *tweede* voorbeeld van Brezet's wijze van behandeling is zijn uiteenzetting van het substantialisme in het algemeen. Na te hebben stilgestaan bij de noodzaak dat in een substantialistisch winstbepalingsstelsel eerst moet worden aangegeven wat voor substantie men op het oog heeft, wordt de relatie gelegd met het begrip 'specifieke' koopkracht. Daarna wordt met eenvoudige cijfervoorbeelden aangegeven wat het verschil is tussen algemene en specifieke koopkrachthandhaving. Vervolgens wordt de substantiehandhaving betrokken op goederen en monetaire activa. Het grote probleem van de economische vervanging in substantialistische stelsels wordt daarna toegelicht met voor iedereen begrijpelijke voorbeelden. Het vage criterium 'dezelfde functie in het productieproces' wordt inhoud gegeven, zonder dat er veel weerwoord op mogelijk is.

Dat in dit verband prijsindexcijfers een rol zullen spelen, is natuurlijk niet zo onlogisch. Alvorens deze te gaan gebruiken wordt eerst uiteengezet wat de mogelijkheden en beperkingen van indexcijfers zijn. Op deze manier kan Brezet de door hem voorgestane methode van de economische substitutie-verhouding funderen.

Een *derde* voorbeeld van zijn werkwijze betreft de argumentatie van het door Brezet gekozen winstbegrip. Mede uit praktische overwegingen is volgens hem een 'ruim', maar ook 'leeg' winstbegrip te verkiezen boven een 'eng' of 'normatief' begrip. Dit neemt niet weg dat toch onderzocht wordt wat de micro-economie ons leert over winst om het pas daarna als onpraktisch en niet passend voor de resultaatbepaling van ondernemingen te verwerpen. Dit laatste geschiedt vooral omdat het tijdsaspect in de micro-economie onvoldoende tot uitdrukking komt. De gehele toerekeningsproblematiek kan daarom met de micro-economie niet worden opgelost. Eerlijkheidshalve besteedt Brezet daarna ook ruime aandacht aan het (enge) winstbegrip van Limperg, voortspuitend uit de waardetheorie. Op geheel eigen wijze illustreert Brezet dat dit winstbegrip weliswaar beter is dan het

micro-economische, maar dat de factor tijdsverloop (en hierdoor ontstane winst en verlies) naar zijn mening een onjuiste plaats heeft bij de winstbepaling. De behandeling van ex-ante en ex-post winstbepaling, gevoegd bij de subjectiviteit in de winstbepaling vormen dan een sluitende redenering ten gunste van een ruim winstbegrip.

3 Enkele thema's uit de Nederlandse bedrijfseconomie in relatie tot Bezets winstbegrip

Naar aanleiding van het proefschrift van Brezet kunnen vele beschouwingen en filosofieën ten beste worden gegeven. In de toekomst zal dat ook nog wel menigmaal gebeuren. Wij beperken ons nu tot een viertal thema's:

- a De herkomst van winst.
- b De verteerbaarheid van agio.
- c Het vermogen en het resultaat in een jaarrekening.
- d De doelstelling van een jaarrekening.

Ad a De herkomst van winst

In de Nederlandse bedrijfseconomie is met name door Limperg en de zijnen gesteld dat de 'ruil' het hoofdpunt van economisch handelen was. In concreto hield dit in dat slechts resultaten konden ontstaan door 'ruilen', ofwel inwisselen van goederen tegen geld. Het adagium 'zonder ruil geen winst' stond hoog geschreven in het blazoen van de aanhangers van de vervangingswaardeleer. In dit kader zijn volgtijdige prijsverschillen vermogenswijzigingen die niet tot het resultaat gerekend kunnen worden, tenzij dit gerealiseerde speculatiewinsten of speculatieverliezen zouden zijn.

Brezet keurt dit adagium af, zowel om praktische als theoretische redenen. De theoretische zijn het meest interessante. Brezet merkt op dat bij de 'orthodoxe' vervangingswaardetheoretici (ook G. L. Groeneveld rekent hij hiertoe) waardeveranderingen in de *tijd* buiten het gezichtsveld van de resultatenbepaling vallen, omdat winst een verschil in waarde op één tijdstip is. Met betrekking hiertoe concludeert Brezet dat de vervangingswaarde-theorie geen 'complete' theorie is, want er moet nog iets bij, namelijk een richtsnoer voor de volgtijdige waardeverschillen. Dit bestaat uit het criterium 'kapitaalhandhaving'. Toch is het onzes inziens zo dat de vervangingswaardetheoretici wel een handhavingscriterium hebben in de instandhouding van de inkomensbron. Doordat men er blijkbaar impliciet van uit gaat dat de inkomensbron vereenzelvigd kan worden met het fysieke kapitaal (vlottende en duurzame kapitaalgoederen), gevoegd bij de stelling dat winst altijd 'verteerbaar inkomen' moet zijn, is er wel degelijk naast de waarde-theorie een additioneel criterium. In het boek van Brezet wordt dit eigenlijk bewezen doordat winstbepaling op basis van vervangingswaarde in de bespreking vele malen aan de orde komt.

Wel zal men het volmondig eens kunnen zijn met de gedachte dat het vervangingswaarde-winstbegrip niet het enige winstbegrip is en de pretentie van normativiteit niet mag opeisen. Winstbepaling op basis van vervangingswaarde (ook volgens de orthodoxe opvatting) is één van de mogelijkheden om op doelmatige wijze resultaten te bepalen.

Uit de beschrijving en terminologie van Brezet krijgt men de indruk dat de meningsverschillen in de Nederlandse bedrijfseconomie nog steeds sterk leven (Amsterdam versus Rotterdam!) maar sinds Brezet hebben vele theoretici en praktijkmensen toch ingezien dat het winstbegrip uit de vervangingswaardetheorie geen aanspraak heeft op uniekheid en normativiteit.

Het ware beter van dat inzicht uit te gaan om de bedrijfseconomische wetenschap een belangrijke plaats te laten innemen in de grondslagen van de externe verslaggeving van ondernemingen. Want ieder zal moeten beseffen dat het niet alleen de bedrijfseconomie is die hierop invloed heeft. Een *verdeelde* bedrijfseconomie zou de nog bestaande invloed in de toekomst kunnen verliezen.

Ad b De verteerbaarheid van agio

In het verlengde van het eerste thema ligt de vraag of volgtijdige prijsverschillen (indien deze positief zijn, worden deze veelal 'agio' genoemd), uitgekeerd kunnen worden. In de gedachtengang van de vervangingswaardetheoretici, zoals onder a bedoeld, speelt dit probleem niet want winst moet op zich zelf verteerbaar zijn en agio spruit niet voort uit transacties, dus agio is geen winst. Dit standpunt kan best als legitiem worden aange merkt als ook andere standpunten maar mogelijk zijn. De discussies rond de objectiviteit van de winstbepaling (J. L. Mey, Pruyt, Van Straaten) en de bekende schoonheidsgebekendiscussie (Van Muiswinkel, J. L. Mey, Van der Schroeff), alsmede het handhavingsdoelstellingsidee (Burgert, Brezet), hebben zich ons inziens veel te veel afgespeeld in een polemische sfeer, zich afzettend tegen de vervangingswaardetheorie. Het zou veel beter geweest zijn de vervangingswaardetheorie in zijn 'waarde' te laten en alternatieve winstbepalingsmethoden te ontwikkelen. Hoewel in feite het boek van Brezet hier een treffend voorbeeld van is, ontbreekt het nog steeds niet aan polemieek. Dat is jammer voor de bedrijfseconomie, wederom omdat het een discipline is, die van grote betekenis kan zijn voor de jaarverslaggeving.

In dat verband moet ook geoordeeld worden over de verteerbaarheid van het agio. De al dan niet bestaande mogelijkheden tot verteerbaarheid van een volgtijdige prijsstijging hangen van veel omstandigheden af. Ik noem slechts: financieringsmogelijkheden bij de aanschaf van activa, realisatiemoment en liquiditeitspositie. Het zou onzin zijn uit winstbepalingsstelsels een norm voor de dividendpolitiek te moeten ontleenen. Als zodanig is de vraag van de verteerbaarheid dan ook een geheel andere vraag dan de vraag of agio winst is.

Met andere woorden: de stelling dat verteerbaar inkomen een pleonasme is of dat winst altijd uitkeerbaar moet zijn is slechts aardige theoretische logica in het winstbepalingssysteem van de vervangingswaarde en past daar ook best in ter staving van het winstbegrip. Evenals het mogelijk is om andere winstbegrippen te kunnen onderscheiden en toe te passen, moet het ook mogelijk zijn om andere criteria aan te leggen voor het uitkeringsbeleid.

Ad c Vermogen en winst als tweeling

Brezet neemt nogal stelling tegen de monistische visie op de balans. Dit wordt mede veroorzaakt door zijn definitie van winst als een surplus tussen twee tijdstippen. Elke winstbepaling heeft daarom in zijn gedachtengang het karakter van vermogensvergelijking. Brezet is de mening toegedaan dat een winstbepalende balans een vermogensbalans is. Zelf merkt hij al op dat vele decennia geleden Polak zich bij een vermogensbalans een geheel andere balans zou kunnen voorstellen dan een balans die in de continuïteit van de bedrijfsuitoefening ten behoeve van de winstbepaling wordt samengesteld. Hij meent dat deze opinie van Polak tegenwoordig nog bij velen leeft. Hierin heeft Brezet volkomen gelijk. Ook ik vertegenwoordig die mening.

Het is interessant dat Brezet meent dat dit standpunt onjuist is, omdat deze gedachtengang zou uitgaan van het denkbeeld dat op één bepaald moment een balans van een onderneming kan worden opgesteld die de 'waarde' van de onderneming voorstelt en ook als 'vermogen' van de onderneming kan worden aangeduid. Dit lijkt mij nu weer onjuist. Een reëel denkende bedrijfseconoom zal niet durven beweren dat het saldo van bezittingen en schulden op een balans de kapitaalwaarde (als de contante waarde van de te verwachten netto-opbrengsten) voorstelt. Ook Brezet beweert dit echter niet en hij komt dan ook met cijfervoorbeelden om aan te tonen dat bedrijfseconomen als Schmalenbach en Polak een onjuiste uitspraak deden door te stellen dat de winstbepaling in de jaarrekening primair is en de vermogensopstelling daarvan afgeleid. De winstbepaling heeft dan het *primaat* boven de vermogensopstelling. Brezet ontzenuwt deze gedachte door erop te wijzen dat met elke winstbepaling een balans gemoeid moet zijn, ongeacht het toegepaste stelsel. Omdat bij de praktische winstbepaling onder dynamische omstandigheden evenmin van 'het vermogen' als van 'de waarde' kan worden gesproken, is er volgens hem geen bezwaar de met een bepaald winstbepalingsstelsel gepaard gaande balans aan te duiden als vermogensbalans.

Naar mijn idee is dit één van de weinige zaken waar het betoog van Brezet de nodige scherpte mist en wel op twee essentiële punten. Bepalen van resultaten bestaat uit toerekenen aan perioden en als gevolg van dat toerekeningsproces ontstaat een balans. Deze balans is een opstelling van nog niet toegerekende ontvangsten en uitgaven (transitoria of overlopende posten, zo men wil). Deze opstelling is niet de 'waarde' van een onderneming, maar *ook* niet noodzakelijkerwijs het vermogen, *althans voor zover vermogen wordt aangemerkt als het huidige begrip in de praktijk van de externe verslaglegging*. Bij vermogensbepaling behoort namelijk het voorzichtigheidsbeginsel dat volledig in strijd kan komen met het toerekeningsbeginsel. Vermogen definiëren zoals Brezet doet, is niet conform de praktijk van vandaag.

De twee essentiële punten waarover ik hiervoor sprak, zijn derhalve:

- 1 Het toekennen van een *primaat* aan de winstbepaling in de jaarrekening heeft ten principale *niets* te maken met het argument dat de balans van een onderneming niet de 'waarde' kan weergeven.
- 2 Het is *aanvechtbaar* om een opstelling die resulteert uit het toerekeningsproces ter bepaling van het jaarresultaat aan te duiden met een vermo-

gensbalans. Dit houdt in dat een ruim winstbegrip nog niet direct een ruim vermogensbegrip is. In de praktijk en de wet- en regelgeving is het begrip winst nu eenmaal minder concreet uitgewerkt dan het begrip vermogen.

Ad d De doelstelling van een jaarrekening

In het boek van Brezet wordt het doel van de jaarrekening eigenlijk nauwelijks behandeld. Als bedrijfseconoom gaat het Brezet hier ook niet om, hij wil winst berekenen en dit komt tot uitdrukking in een jaarrekening. In deze gedachtengang is het doel van een jaarrekening beperkt tot een verantwoordingsstuk, een verantwoording van de leiding van een onderneming met betrekking tot de over een periode behaalde resultaten. Het zou echter niet misstaan hebben aandacht te vragen voor de functie van de jaarrekening als informatiemiddel ten behoeve van het voorbereiden van beslissingen. Het vraagstuk van de invloed die de gebruikers van de jaarrekening op de verslaggeving kunnen of zouden moeten uitoefenen is van belang voor de winstbepaling.

De diverse 'conceptual frameworks', die ontwikkeld zijn, mogen weliswaar niet bogen op grote erkenning, maar in een studie over winstbepaling is het releveren hiervan op zijn minst noodzakelijk. Ook de slechts terloopse bespreking van wet- en regelgeving rond de jaarrekening, leidt tot een te grote nadruk op bedrijfseconomische stelsels van resultatenbepaling.

Samengevat: Over winstbepaling schrijven betekent over de jaarrekening schrijven. Het terrein van de jaarrekening is echter uitgebreider dan de winstbepaling als zodanig. Vanzelfsprekend is het volstrekt legitiem van een bepaald terrein slechts een deelgebied in een studie te behandelen. Maar als dat deelgebied wordt beïnvloed door andere deelgebieden van datzelfde terrein moeten die in de analyse worden betrokken.

4 Evaluatie van het voorgaande

Zoals reeds aangekondigd in de inleiding tot deze beschouwing zou ik ook kritische opmerkingen over Brezets boek maken. Tot nog toe zal de lezer zich niet aan de indruk kunnen onttrekken dat ik slechts kritiek heb geuit met betrekking tot enkele bedrijfseconomische thema's. Een evaluatie van de inhoud van het boek schiept de mogelijkheid tot kritiek van wat meer algemene aard.

In de *eerste* plaats de titel van het boek: Micro-economische en bedrijfseconomische winstbepaling. Deze titel is wat misleidend, want de micro-economie komt er qua behandeling bekaaid af. In relatie tot de uitgebreide behandeling van bedrijfseconomische en in de praktijk te onderscheiden winstbepalingsstelsels, steekt de bespreking (en afwijzing) van micro-economische winstbepaling schril af. Brezet zegt ergens zelf dat bedrijfseconomie als wetenschap buiten Nederland en Duitsland nauwelijks bestaat. Dit roept de vraag op of de winstbepalingsproblematiek in het buitenland niet in andere disciplines aan de orde komt. Dit is het geval in de 'accounting-discipline' en de 'economische wetenschappen'. Meer aandacht voor deze disciplines had het boek nog omvangrijker gemaakt, maar wel evenwichtiger.

Als *tweede* algemeen punt van kritiek noem ik, zij het met enige schuchtheid, dat het proefschrift een soort mengsel is van leerboek en dissertatie. Als leerboek geeft het boek vooral een voor de lezer duidelijke uiteenzetting van winstbepalingsstelsels, als dissertatie een wetenschappelijke fundering van een ruim winstbegrip.

Voor een leerboek was het evenwel niet nodig geweest om zo uitgebreid kennis te nemen van de theoretische beschouwingen uit de eerste delen. Voor een dissertatie zijn de vele varianten van stelsels met uitgebreide cijfervoorbeelden echter weer wat overdreven. Al lezend in het boek herkent men de colleges van Brezet, zijn onderkoelde, maar altijd correcte uitspraken over andere bedrijfseconomen, zijn al jaren gemaakte grapjes, e.d. Het boek van Brezet is daardoor geen echte dissertatie van een Rotterdamse bedrijfseconoom, maar de vrucht van veertig jaar onderwijs met het telkens bijschaven, herschrijven en uitbreiden van collegemateriaal. Brezet is een groot docent geweest en dat is in de dosering en docering van de stof uit het boek duidelijk merkbaar.

Ten *derde* vermeld ik dat de cijfervoorbeelden uitmunten door eenvoud. Ter demonstratie van een idee zeer te loven, maar wel een simplificatie van de verslaggeving. Enerzijds is de winstbepaling in de praktijk veel ingewikkelder doordat niet elke onderneming een eenvoudige handelsonderneming is, waar Brezet van uitgaat. Anderzijds levert het opstellen van de jaarrekening zeer veel meer problemen op dan de toepassing van een winstbepalingsstelsel. Alle zaken rond de waardering van andere balansposten dan voorraden en duurzame produktiemiddelen, de problematiek van de presentatie en het voldoen aan wet- en regelgeving, zijn hiervan voorbeelden. Eigenlijk is deze kritiek niet terecht want Brezet kondigt zich aan als een bedrijfseconoom en niet als een deskundige op het gebied van de externe verslaggeving van ondernemingen. Het is, lijkt mij, echter van belang op deze beperking te wijzen. Overigens zal in de praktijk bij de opstelling van de jaarrekening veel meer aandacht worden geschonken aan die andere aspecten dan aan de keuze van een winstbepalingsstelsel. Het klinkt voor Brezet misschien wat droevig, maar in die praktijk is men zich dan ook nauwelijks bewust dat winstbepaling een keuzevraagstuk is. In de directiekamers van ondernemingen komt zelden of nooit de vraag aan de orde of een vermogensstijging als winst of als kapitaalhandhaving moet worden beschouwd. Met andere woorden: de keuze van handhavingsdoelstellingen, indien dit plaatsvindt, wordt ten hoogste impliciet gemaakt.

In *vierde* instantie mag ik voor enige kritiek nog verwijzen naar de derde paragraaf van dit artikel, waar ik enkele thema's aan de orde stelde uit de Nederlandse bedrijfseconomie. Dit houdt dan met name verband met het naar mijn mening onoplosbare probleem van simultane vermogens- en resultatenpresentatie.

Zolang het om de waardering van voorraden gaat, zou men met enige goede wil met Brezet kunnen meegaan, maar op de complexiteit van de verslaggeving wees ik reeds. Het is toch wereldvreemd om alleen uit eenvoudige cijfervoorbeelden van winstbepalingsstelsels af te leiden, dat er geen probleem is van de keuze van een primaat voor winstbepaling of vermogensvaststelling.

Vorenstaande punten van kritiek mogen geenszins de indruk wekken dat de dissertatie van Brezet ongelezen kan blijven. Integendeel, naar mijn indruk is dit boek een uitermate belangrijk, wellicht het belangrijkste, werk op bedrijfseconomisch gebied dat na de tweede wereldoorlog is verschenen. Brezet heeft een poging gedaan de Nederlandse bedrijfseconomische inzichten op het gebied van de winstbepaling vanaf 1920 samen te vatten en te analyseren. Hij is hierin alleszins geslaagd. Natuurlijk blijft Brezet iemand van de Rotterdamse traditie, maar alle ruimte wordt gegeven aan de ideeën van met name Limperg en Van der Schroeff. In het voetspoor van Polak, wiens gedachten overigens zeker niet kritiekloos worden weergegeven in het betoog, heeft Brezet een voor iedere bedrijfseconoom toegankelijke weergave samengesteld van de 'ruimte' van het Rotterdams denken. Trefkend merkt Brezet ergens in zijn boek op dat er eigenlijk geen Rotterdams school bestaat als tegenstelling tot de Amsterdamse school, zoals Brands ook heeft betoogd. Wel heeft hij er toe bijgedragen dat vele generaties Rotterdamse bedrijfseconomen in de praktijk open konden staan voor andere mogelijkheden bij de presentatie van resultaat en vermogen. Waarschijnlijk intensiever dan bekende Rotterdamse bedrijfseconomen als Volmer, Polak, Pruyt, Brands en Burgert, maar in elk geval langer, heeft Brezet studenten beïnvloed. Met dit 'proefschrift' heeft hij zijn bedrijfseconomische analyses ter beschikking gesteld van iedere geïnteresseerde in het vakgebied. Een proefschrift tussen aanhalingstekens, dat is hopelijk wel duidelijk geworden uit voorgaande beschouwing. Het betreft meer een geschrift met proeven en dan wel in de zin van diverse pogingen om aan te tonen dat het streven naar een eenduidig winstbegrip een onmogelijkheid is. Anders gezegd: een pleidooi voor een ruim winstbegrip. Ieder die Brezet kent, weet van zijn erudiete vermogen om gedachten over te brengen. Bij zijn afscheid aan de Erasmus Universiteit werd hem een bundel artikelen aangeboden die als titel droeg 'Gehandhaafd'.

Ook nu is deze titel op Brezet van toepassing gebleken. Hij heeft zijn ongewijzigde mening op standvastige wijze aan het papier toevertrouwd, wellicht ter bevestiging van de titel van die afscheidsbundel. Mogen voortaan nog vele generaties bedrijfseconomen het boek van Brezet ter hand nemen. Zij zullen al lezend een periode van zestig jaar 'balansleer' of 'kosten en winstbepaling' aan zich voorbij zien trekken.

Noot

I J. C. Brezet: Micro-economische en bedrijfseconomische winstbepaling (Bedrijfseconomisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam, 1986, 813 pagina's).